

ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК ЗА ДОПОМОГОЮ ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ: СТАТТЯ 14 СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

**Збірка документів
до Конвенції Ради Європи щодо
запобігання та протидії насильству стосовно
жінок і домашньому насильству**

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

**ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ
СТОСОВНО ЖІНОК ЗА
ДОПОМОГОЮ ФОРМАЛЬНОЇ
ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ:
СТАТТЯ 14
СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ**

**Збірка документів
до Конвенції Ради Європи щодо запобігання
та протидії насильству стосовно жінок і
домашньому насильству**

Документ підготували:

Ваніта Сундарам,
професорка кафедри педагогіки,
департамент освіти,
Йоркський університет (Великобританія)

та

Енніс Стенсон,
викладачка по роботі зі студентами,
спільний ступінь з відзнакою,
Університет Ньюкасла
(Великобританія)

Погляди, викладені в цьому документі, є відповідальністю його авторів і можуть не співпадати з офіційною політикою Ради Європи.

Дозволяється відтворення уривків (до 500 слів), за винятком комерційних цілей, якщо збережено цілісність тексту, уривок не вирваний з контексту, не надає неповну інформацію та іншим чином не вводить читача в оману щодо характеру, обсягу чи змісту тексту. Текст оригіналу завжди необхідно позначати таким чином: «© Рада Європи, рік публікації». Усі інші запити стосовно відтворення/перекладу всього документа чи його частини надсилати до Департаменту Комунікацій Ради Європи (Страсбург — Cedex F-67075 або publishing@coe.int).

Усю іншу кореспонденцію стосовно цього документа направляти до Відділу з питань гендерної рівності, Генеральна дирекція з питань демократії та людської гідності.

Ця публікація не редагувалася Редакційним відділом Спеціального доповідача для виправлення типографських і граматичних помилок.

Дизайн та макет:
ФОП Ніжинська Юлія Володимирівна

Фото: © Shutterstock

© Рада Європи, травень 2024

Зміст

ВСТУП	5
СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 14	7
ЩО МИ ЗНАЄМО ПРО РОЛЬ ОСВІТИ У ЗАПОБІГАННІ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК І ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	11
Навчання за планом: навчання про згоду та особисті межі	13
Міжпредметне вивчення питань гендерної рівності та запобігання насильству стосовно жінок і дівчат	14
Розробка показників або заходів для оцінки компетентності молодих людей у питаннях гендерної рівності	15
Роль неурядових організацій у запобіганні насильству стосовно жінок і дівчат	16
Цифрова грамотність і запобігання насильству стосовно дівчат в інтернеті та з використанням технологій, в тому числі через зловживання на основі зображень	17
ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ВІДПОВІДНО ДО ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 14	20
Зобов'язання щодо розробки навчальних матеріалів для формальної освіти	21
Рівність між чоловіками й жінками та нестереотипні гендерні ролі	22
Залучення хлопців і юнаків як партнерів	26
Боротьба з інтерсекційною дискримінацією	27
Комплексний підхід	29
Індивідуальні освітні заходи	32
Зобов'язання використовувати потенціал неформальної освіти	33
Рівність між чоловіками й жінками та нестереотипні гендерні ролі	35
Боротьба з інтерсекційною дискримінацією	36
Залучення хлопців і юнаків як партнерів	37
Комплексний підхід	38
ВИСНОВОК	40

КОНТРОЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК	42
Формальна освіта	42
Неформальна освіта	44
КЛЮЧОВІ РЕСУРСИ	46
Ресурси Ради Європи	46
Ресурси інших міжнародних організацій	47
ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ	48

Вступ

Запобігання є одним із чотирьох основних принципів (часто їх називають «чотирма наріжними каменями»), викладених у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (тут і надалі — «Стамбульська конвенція» або «Конвенція»). Превентивні заходи повинні здійснюватися паралельно з наданням жертвам послуг допомоги та правового захисту, а також із судовим переслідуванням кривдників у межах комплексу всеосяжних стратегій, що координуються всіма відповідними зацікавленими сторонами (тобто комплексних стратегій). Однією з ключових умов запобігання насильству стосовно жінок і дівчат є *освіта*.

Освіта — це одночасно середовище, у якому може відбуватися гендерно-зумовлене насильство стосовно жінок і дівчат, в тому числі (сексуальні) домагання, а також середовище, у якому можна оскаржити ставлення й поведінку, що сприяють такому насильству. У такий спосіб, Стамбульська конвенція визнає, що установи формальної та неформальної освіти мають відігравати важливу роль у посиленні заохочення до рівності між жінками й чоловіками, взаємоповаги у міжособистісних стосунках і недопущення насильства, а також в інформуванні студентів про насильство стосовно жінок і дівчат. Тому надзвичайно важливо розглянути, у який спосіб освітні заходи можуть сприяти запобіганню насильству стосовно жінок і дівчат, а також як можна досягти належної підтримки та реагування на жертв і довгострокових цілей попередження. Фундаментальним аспектом запобігання насильству є навчання дітей і молоді з раннього віку питанням негативних гендерних стереотипів, що сприяють нерівності між чоловіками та жінками, та про ставлення, яке виправдовує і нормалізує психологічне, фізичне та сексуальне насильство, а також інші форми

насильства, на які поширюється дія Стамбульської конвенції. Завдяки навчальним матеріалам та ініціативам формальна та неформальна освіта дає простір та можливості для вирішення корінних причин гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок і дівчат, а отже, для запобігання йому.

Мета цього документа полягає у тому, щоб надати політикам і практичним фахівцям у державах-членах Ради Європи приклади перспективної формальної та неформальної освітньої практики, спрямованої на сприяння гендерній рівності, взаємній повазі, вирішенню конфліктів без насильства та інших тем, пов'язаних із зобов'язаннями за статтею 14 Стамбульської конвенції. У цьому документі спочатку роз'яснюється сфера застосування статті 14, після чого дається виклад наявних даних досліджень щодо факторів, які можуть сприяти запобігання насильству стосовно жінок і дівчат у контексті освіти. Ґрунтуючись на даних досліджень, в тому числі на правових інструментах Ради Європи, програмних документах і публікаціях, а також на узагальненні доповідей держав-учасниць про виконання ними Стамбульської конвенції з викладом їхніх дій стосовно статті 14, дається огляд перспективної практики держав-учасниць з урахуванням як формального, так і неформального освітнього контексту. Наприкінці документа наводиться контрольний перелік для тих, хто бажає проводити освітні заходи у сфері запобігання насильству стосовно жінок і дівчат у формальному та неформальному контекстах, а також перелік ключових ресурсів для подальшого керівництва.

Сфера застосування статті 14

Стамбульська конвенція ґрунтується на чіткому розумінні того, що насильство стосовно жінок є як порушенням прав людини за ознакою статі, так і формою дискримінації стосовно жінок. Іншими словами, насильство стосовно жінок є причиною та наслідком нерівності між жінками й чоловіками. Конвенція визнає, що насильство стосовно жінок може набувати різних форм, що перетинаються, включно з фізичним і психологічним насильством, домашнім насильством, сексуальним насильством і сексуальними домаганнями, зґвалтуванням, переслідуванням, каліцтвом жіночих статевих органів, примусовим шлюбом, примусовою стерилізацією та примусовим абортom, а також злочинами, вчиненими в ім'я так званої «честі».

Відповідно до положень глави III Стамбульської конвенції запобігання насильству стосовно жінок вимагає довгострокових змін у ставленні та поведінці, на які впливають упередження, негативні гендерні стереотипи та гендерно-упереджені практики, які можуть призводити до такого насильства, виправдовувати його, спрощувати і зводити його до мінімуму. Оскільки такі моделі поведінки та переконання формуються на дуже ранньому етапі життя, у статті 14 міститься зобов'язання сприяти запобіганню насильству стосовно жінок і дівчат засобами як формальної, так і неформальної освіти. Сфера застосування статті роз'яснюється у Пояснювальній доповіді до Стамбульської конвенції.¹ Кінцевою метою статті 14 є подальше сприяння встановленню рівності між жінками та чоловіками, взаємоповаги, недопущення насильства та інших пов'язаних з цим цінностей, з метою заохочення до зміни поглядів і поведінки, пов'язаних із запобіганням гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок.

1. Див. Пояснювальну доповідь до Стамбульської конвенції, пункти 94–97.

Стаття 14. Освіта

1. Сторони здійснюють, де це доречно, необхідні кроки для включення адаптованого до рівня розвитку учнів навчального матеріалу з таких питань, як рівність між жінками та чоловіками, нестереотипні гендерні ролі, взаємна повага, вирішення конфліктів у міжособистісних стосунках без застосування насильства, насильство стосовно жінок за гендерною ознакою та право на особисту цілісність, у формальні навчальні плани на всіх рівнях освіти.

2. Сторони здійснюють необхідні кроки для заохочення принципів, зазначених у пункті 1, у неформальних освітніх структурах, а також у спортивних, культурно-дозвіллевих структурах і в засобах масової інформації.

Пункт 1 статті 14 зобов'язує сторони розробляти, де вони вважають це «доречним», навчальні матеріали, що сприяють рівності між жінками та чоловіками, нестереотипним гендерним ролям, взаємній повазі, вирішенню конфліктів у міжособистісних стосунках без застосування насильства і гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок та захищають право на особисту цілісність. У такий спосіб, відповідно до сфери дії інших міжнародних договорів з прав людини,² Стамбульська конвенція ґрунтується на розумінні того, що навчальні заклади на всіх рівнях (тобто початкової, середньої та третинної або вищої освіти) мають відігравати важливу роль у захисті прав людини та сприянні рівності між жінками та чоловіками, а також у запобіганні насильству стосовно жінок. Як про це свідчить вислів «де це доречно», пунктом 1 статті 14 державам-учасницям надається свобода дій щодо того, для якого типу шкільної освіти і для учнів якої вікової групи вони вважають такий навчальний матеріал придатним. Відповідно до положень пункту 1 статті 14 термін «навчальний матеріал» означає будь-який тип формально розроблених і затверджених матеріалів, які становлять частину навчального плану, і які всі вчителі можуть або зобов'язані використовувати в класі.

Пункт 2 статті 14 розширює зобов'язання сприяти принципам рівності між жінками та чоловіками, нестереотипним гендерним ролям і іншим зазначеним вище чинникам у всіх неформальних закладах освіти, а також у будь-яких спортивних, культурно-дозвіллевих структурах і в засобах масової інформації. Враховуючи різноманітність форм неформальної

2. Див., наприклад, статтю 10(с) Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок і статтю 29(d) Конвенції ООН про права дитини.

освіти у державах-учасницях Ради Європи, термін «неформальні заклади освіти» позначає організовані освітні заклади і заходи поза формальними освітніми системами, такими як засновані на соціальній педагогіці, які пропонуються громадськими, релігійними та іншими групами чи організаціями.

У статтях 12, 13, 15 і 17 Стамбульської конвенції більш конкретно окреслюються контекстуальні особливості, необхідні для розробки високоякісних і ефективних навчальних матеріалів або освітніх програм, спрямованих на запобігання насильству стосовно жінок, таких як підвищення загальної обізнаності, належна підготовка педагогічних працівників та розробка програм профілактики і втручання. Документи, опубліковані за статтями 12, 13 і 17 Стамбульської конвенції, містять більш докладні рекомендації щодо їх виконання.³

Стаття 12 охоплює загальні превентивні заходи, які є ключовими принципами для більш конкретних зобов'язань, що містяться у статті 14. Згідно з положеннями пункту 3 статті 12, будь-які профілактичні заходи повинні враховувати й спрямовуватися на особливі потреби осіб, які стали вразливими внаслідок особливих обставин; у центрі таких заходів повинні бути права людини всіх жертв. Як зазначено у Пояснювальній доповіді, це означає, що профілактичні заходи, в тому числі освітні підходи, що спрямовані на довгострокове запобігання насильству, повинні включати позитивні заходи через конкретне вивчення і врахування досвіду і потреб жінок і дівчат, які зазнають або можуть зазнавати ризику інтерсекційної дискримінації. Сюди входять, серед іншого, жінки-мігрантки, жінки, які шукають притулку та біженки, жінки, які належать до національних чи етнічних меншин, жінки з обмеженими можливостями, жінки, які проживають у сільській місцевості, а також лесбіянки, бісексуалки, трансгендерки та інтерсексуальні жінки (ЛБТІ).

Роль чоловіків і хлопців як активних учасників процесу запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок також підкреслюється у пункті 4 статті 12 Стамбульської конвенції. Дослідження показали, що залучення чоловіків і хлопців як союзників-партнерів у запобіганні насильству є важливим і необхідним компонентом для стійкої зміни ставлення та поведінки в громаді (Джукс, Флад і Ланг, 2015). Подолання шкідливих гендерних стереотипів стосовно жінок і дівчат, а також чоловіків і хлопців важливо враховувати під час розробки навчальних матеріалів і

3. Збірка документів Ради Європи за Стамбульською конвенцією, доступна за посиланням: www.coe.int/en/web/istanbul-convention/publications.

будь-яких інших освітніх заходів щодо запобігання насильству стосовно жінок. Навчання чоловіків і хлопців з питань шкідливості першопричин насильства стосовно жінок і дівчат, а також самого насильства необхідне для досягнення мети Конвенції, що полягає у зміні негативного ставлення і переконань до жінок. Як роз'яснюється у Пояснювальній доповіді до Конвенції, внесок чоловіків і хлопців у заохочення рівності, взаємної поваги та недопущення насильства може мати різні форми, зокрема, вони можуть діяти як захисники і провідники змін.⁴

4. Див. Пояснювальну доповідь до Стамбульської конвенції, пункт 88.

Що ми знаємо про роль освіти у запобіганні насильству стосовно жінок і домашньому насильству

В основі Стамбульської конвенції лежить визнання того факту, що гендерно-зумовлене насильство стосовно жінок і дівчат охоплює цілу низку форм, в тому числі фізичне, сексуальне, психологічне або економічне насильство, як це визначено у статті 3. Особливе значення має концепція безперервного насильства Ліз Келлі (1987), що ілюструє численні форми та форми, що частково збігаються, яких може набувати насильство, що охоплює, *серед іншого*, принизливі висловлювання та словесні образи, мацання чи фізичні домагання, примус, переслідування, сексуальне насильство та зґвалтування. Хоча нерівність між чоловіками та жінками є фундаментальним контекстом виникнення насильства стосовно жінок, це не єдина вісь нерівності, яка породжує насильство. Олдред і Девід (2014) стверджують, що використання концепції *гендерно-зумовленого насильства* дає нам змогу розпізнавати насильство, яке забезпечується самою концепцією негативних гендерних стереотипів і норм. Джексон і Сундарам (2020) розширили цей підхід, розглядаючи способи, за допомогою яких дискримінація за множинними та взаємодіючими підставами призводить до різного досвіду насильства у різних жінок, включно з гендерно-зумовленим насильством стосовно жінок, яке посилюється расизмом, інвалідністю, ейджизмом, лесбофобією, біфобією, трансфобією або іншими формами інтерсекційної дискримінації.

Систематичне навчання молоді питанням шкідливих гендерних стереотипів і негативних норм маскуліності може сприяти запобіганню насильству стосовно жінок. Нерівність між чоловіками і жінками, що сформована, *серед іншого*, завдяки жорстким гендерним стереотипам, створює сприятливий контекст для прийняття і нормалізації насильства, що ґрунтується на дискримінації стосовно жінок і дівчат. Відповідно до вимог статті 14 Стамбульської конвенції освітні заходи можуть запобігати формуванню негативних стереотипів і ставлення до жінок за допомогою

всеосяжних і передбачених законом програм забезпечення рівності між жінками і чоловіками, взаємної поваги, недопущення насильства і права на особисту цілісність для всіх дітей і молоді з раннього віку.

На основі а) огляду літератури 26 рецензованих наукових статей, написаних у державах-членах Ради Європи, аналізу 17 звітів держав-учасниць Стамбульської конвенції та відповідних 17 звітів Групи експертів з боротьби з насильством стосовно жінок і домашнім насильством (GREVIO) про базову оцінку і б) на основі узагальнення правових інструментів, програмних документів і публікацій Ради Європи були виведені шість ключових елементів, які є важливими і необхідними факторами для ефективної освіти з питань гендерної рівності та гендерно-зумовленого насильства, які можуть призвести до стійких змін ставлення й поведінки.

1. Заходи, спрямовані на зміну ставлення й поведінки, мають бути пов'язані з факторами, що стосуються вчинення насильства, мати стійкий ефект і підкріплюватися надійною теорією змін. Ключове запитання, яке слід ставити під час розробки освітніх заходів, полягає в такому: якими є фактори ризику вчинення чоловіками й хлопцями насильства стосовно жінок і дівчат, і як цей захід сприятиме їх усуненню?
2. Шкідливі гендерні стереотипи посідають центральне місце у заходах щодо запобігання насильству. До них належить навчання чоловіків і хлопців, а також жінок і дівчат тому, як ставити під сумнів, руйнувати і змінювати негативне ставлення й практику, які укорінюють ідею неповноцінності жінок і підтримують нерівність між жінками й чоловіками. Нездатність усунути шкідливі гендерні стереотипи у такому навчанні не враховує конкретні причини насильства стосовно жінок.
3. У навчальних матеріалах має визнаватися структурна нерівність, дисбаланс влади і дискримінація за ознакою статі, гендеру та інших перехресних ознак (наприклад, вік, інвалідність, гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація, релігія, раса, належність до національних або етнічних меншин, статус мігранта або біженця тощо), які сприяють насильству стосовно жінок і дівчат або посилюють його.
4. Потрібно залучати чоловіків і хлопців як партнерів до запобігання насильству, а не розглядати їх лише як кривдників.
5. Заходи повинні ґрунтуватися на комплексному підході через заохочення всеосяжних і скоординованих заходів, що вживаються

всіма відповідними зацікавленими сторонами, у тому числі на рівні систем формальної освіти, організацій громадянського суспільства, громад і сімей. Наприклад, робота з просування нестереотипних гендерних ролей у школах повинна зосереджуватися на заходах, що вживаються у класі (наприклад, урок і навчальна програма), відомчій політиці (наприклад, щодо сексуальних домагань, тілесних покарань), на взаємодіях (наприклад, повага, яку вчителі виявляють до учнів, спосіб реагування на знущання чи домагання) та оточенні загалом.

6. Планування програм повинно базуватися на доказах і ґрунтуватися на національних і місцевих даних, включно з місцевими відмінностями факторів ризику певних форм насильства стосовно жінок.

На основі документів Ради Європи, оцінки групою GREVIO виконання Стамбульської конвенції в державах-учасницях і додаткових джерел від держав-членів Ради Європи та громадянського суспільства ми визначили такі ключові питання, які слід враховувати під час визначення перспективних методів запобігання насильству стосовно жінок і дівчат.

Навчання за планом: навчання про згоду та особисті межі

Інформація про згоду, спілкування та просування позитивних моделей формування стосунків повинна бути включена у формальні навчальні програми для запобігання насильству стосовно жінок і дівчат. У Рекомендації CM/Rec (2007)13 щодо врахування гендерної проблематики в освіті зазначається, що молодь слід навчати «розглядати й інтерпретувати стосунки у контексті гендерної рівності, прав людини, владних відносин і насильства» (пункт 44). GREVIO також відзначила особливу важливість усебічної сексуальної освіти⁵ як контексту для навчання про насильство стосовно жінок і дівчат, зокрема щодо особистої недоторканності та уявлення про те, що сексуальне насильство визначається відсутністю вільно даної згоди.⁶ Важливість згоди для визначення того, що таке сексуальне насильство, також

5. «Усебічна сексуальна освіта» визначається, зокрема, в документі ЮНЕСКО «Міжнародний технічний посібник з сексуальної освіти. Підхід на основі наукових досліджень» (2018) та Стандартах сексуальної освіти в Європі Всесвітньої організації охорони здоров'я (2010). Див. також резолюцію Ради ООН з прав людини про посилення зусиль щодо викоринення насильства стосовно жінок: залучення чоловіків і хлопців до запобігання насильству стосовно всіх жінок і дівчат та до реагування на нього, прийняту 12 липня 2017 року, A/HRC/ RES/35/10.

6. Див. «Вирішення проблеми запобігання насильству стосовно жінок у контексті сексуальної освіти», пункти 164–165, середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку, доступно за посиланням:
<https://rm.coe.int/horizontal-review-study-2021/1680a26325>.

підкреслюється в статті 36 Конвенції. У Рекомендації CM/Rec (2019)¹ щодо запобігання сексизму та боротьби з ним зазначається, що дітей слід навчати брати на себе відповідальність у своїх стосунках і поведінці, включно зі згодою та особистими межами. У його положенні II.G.6 зазначається, що «навчальні програми повинні містити відповідне віку, засноване на фактичних даних і науково точне і всеосяжне статеве виховання для дівчаток і хлопчиків. Навчальні програми також повинні охоплювати перехресні форми сексизму, що ґрунтується, наприклад, на статусі мігранта чи інвалідності».

Міжпредметне вивчення питань гендерної рівності та запобігання насильству стосовно жінок і дівчат

Хоча всебічна сексуальна освіта є важливим контекстом, у якому викладаються здорові стосунки та запобігання насильству стосовно жінок і дівчат, питання гендерної рівності можуть додатково викладатися у міжпредметних умовах у межах загальношкільного підходу.⁷ Як зазначалося, подолання шкідливих гендерних стереотипів є основоположним для запобігання насильству стосовно жінок і дівчат. Гендерна рівність стосується широкого кола навчальних предметів і проблем, що хвилюють молодь, у тому числі науки, спорту, мистецтва та культури, а також політики. Кожна з цих навчальних тем надає можливості для обговорення шкідливих гендерних стереотипів і способів, якими це призводить до нерівності. Цікавим прикладом є ресурс *AGENDA Matters*⁸ (Великобританія), який містить практичні заняття для вчителів для використання у межах навчальної програми для обговорення питань, що стосуються гендерної рівності, згоди, тілесної автономії, інтерсекційної дискримінації та гендерно-зумовлених домагань і насильства.

Огляд Бельгії

Захід. У Бельгії Департамент з питань рівних можливостей Федерації Валлонії-Брюсселя розробив навчальний модуль для вчителів під назвою «Дівчата-хлопці: та сама школа?». Він доступний на вебсайті: www.egalitefillesgarcons.be. Мета модуля полягає у тому, щоб представити актуальний для молоді контент про гендерну

7. Рада Європи, довідкова база компетенцій для демократичної культури: посібник із запровадження, том 3, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/prems-008518-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-3-8575-co/16807bc66e>.
8. AGENDA Online, доступно за посиланням: <https://agendaonline.co.uk/>.

рівність і побороти стереотипи в освіті. На вебсайті пропонується безліч освітніх ресурсів, адаптованих до різних рівнів освіти, різних предметів і проблем (включно з насильством, інтерсекційністю та дискримінацією). Там також пропонується дослідження нерівності між чоловіками та жінками, а також практичні стратегії, які можуть використовуватися викладачами для подолання негативних стереотипів у стосунках зі студентами.

Зв'язок із запобіганням насильству. Цей ресурс є перспективною практикою, оскільки він зосереджується на рівності між жінками й чоловіками та на спростуванні помилкових уявлень і шкідливих гендерних стереотипів. Вебсайт охоплює різні рівні освіти, в тому числі організацію шкіл, педагогічні методи, взаємодію вчителя та учня та взаємодію з однолітками. Він охоплює сфери, визначені в оцінювальних звітах GREVIO як важливі, в тому числі інтерсекційну дискримінацію, і використовує міжпредметний підхід до викладання питань гендерної рівності.

Розробка показників або заходів для оцінки компетентності молодих людей у питаннях гендерної рівності

GREVIO зазначила необхідність того, щоб держави-учасниці Конвенції розглядали способи, за допомогою яких вони зможуть оцінювати знання та навички молодих людей у питаннях рівності та всіх форм гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок.⁹ До таких навичок може належати вміння виявляти знущання, насмішки та насильство, а також здатність демонструвати безпечні дії, які вони можуть вчиняти у відповідь на насильство з боку учнів молодшого віку, або демонструвати знання про різні форми сексуального насильства, включно з насильством в інтернеті, та вживати безпечних заходів для повідомлення про насильство стосовно себе або інших з боку учнів середнього віку.¹⁰ Держави-учасниці Конвенції підкреслили важливість навичок вчителів виявляти дітей, які зазнають ризику домашнього насильства (Данія),¹¹ і для моніторингу змісту навчальних матеріалів з питань гендерної рівності

9. Див. пункт 166, середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку.

10. UNFPA (2018), Міжнародний технічний посібник з сексуальної освіти, доступно за посиланням: www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ITGSE.pdf.

11. Див. пункт 75, GREVIO/Inf(2017)14 | Данія | III. Б. Освіта (стаття 14).

та підвищення обізнаності учнів і персоналу (Туреччина).¹² В Італії¹³ у 2017 році була створена Національна обсерваторія з моніторингу та просування освітніх і навчальних заходів з питань гендерної рівності та запобігання насильству стосовно жінок. GREVIO наголошує на важливості розробки чітких показників для оцінки обізнаності учнів та персоналу та для моніторингу використання викладачами наявних матеріалів.

Роль неурядових організацій у запобіганні насильству стосовно жінок і дівчат

Як зазначено в пункті 2 статті 14 і в статті 9 Стамбульської конвенції, робота неурядових організацій (НУО) і громадянського суспільства у боротьбі з насильством стосовно жінок і дівчат повинна заохочуватися і підтримуватися на всіх рівнях, в тому числі за допомогою ефективної співпраці з цими організаціями. НУО захисту прав жінок, асоціації з планування сім'ї та інші організації громадянського суспільства в державах-учасниках виконали певну важливу роботу щодо цього. У Франції Центр Юбертін Оклер,¹⁴ регіональний ресурсний центр з питань гендерної рівності, надає підтримку професійним організаціям у заохоченні до гендерної рівності в освіті. Центр проводить дослідження з питань гендерної рівності в освіті, створює і просуває інструменти навчання боротьбі з сексизмом і пропонує підготовку фахівців у галузі освіти. У Данії НУО «Sex og Samfund»¹⁵ з 2008 року спільно з урядом проводить кампанію на підтримку сексуальної освіти в школах. Кампанія включає розповсюдження ефективних навчальних матеріалів та інші заходи на підтримку навчання та охопила понад півмільйона учнів початкової та середньої школи.

Огляд Бельгії¹⁶

Захід. Система прапорів *Sensoa* — це інструмент, розроблений *Sensoa*, бельгійсько-фламандською Асоціацією регулювання народжуваності. Система прапорів є інструментом для оцінки та реагування на ризиковану сексуальну поведінку серед дітей

12. Див. пункт 107, GREVIO/Inf(2018)6 | Туреччина | III. В. Освіта (стаття 14).

13. Див. пункт 93, GREVIO/Inf(2019)18 | Італія | III. Б. Освіта (стаття 14).

14. Див. www.centre-hubertine-auclert.fr/le-centre.

15. Див. www.sexogsamfund.dk/.

16. Див. пункт 71. GREVIO/Inf(2020)14 | Бельгія | III. Б. Освіта (стаття 14), доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-belgium/16809f9a2c>.

і молоді.¹⁷ Цей інструмент схожий на «систему світлофорів», розроблену Національним товариством запобігання жорстокому поводженню з дітьми у Великобританії, і може використовуватися для оцінки того, чи демонструють діти неадекватну сексуальну поведінку, а також для навчання дітей межах належної сексуальної поведінки. У системі прапорів використовуються шість критеріїв здорової сексуальної поведінки. Вона пропонує медичним працівникам, консультантам, а також дітям і молоді рекомендації щодо того, як реагувати на неадекватну або тривожну сексуальну поведінку. Цей інструмент був адаптований до різних галузей, в тому числі до формальної освіти, спорту, роботи з молоддю та соціального забезпечення дітей.

Зв'язок із запобіганням насильству. Система прапорів містить багато ресурсів, розроблених асоціацією *Sensoa* з приділенням особливої уваги згоді, повазі, здоровим стосункам і фізичній недоторканності. Це забезпечує міцну основу для обговорення неналежної чи трансгресивної практики у стосунках, включно з неконсенсусними діями, неповагою та насильством. Система прапорів надає чіткі рекомендації вчителям і іншим фахівцям, які працюють з дітьми, щодо того, як реагувати на сексуально неналежну поведінку. Це важливо для застосування комплексного підходу до запобігання сексуальним домаганням і насильству. Проте було б доречно розширити сферу застосування цього інструменту, щоб він чітко охоплював гендерну специфіку насильства або центральну роль стереотипних гендерних ролей у породженні насильства.

Цифрова грамотність і запобігання насильству стосовно дівчат в інтернеті та з використанням технологій, в тому числі через зловживання на основі зображень

У нещодавно прийнятій загальній рекомендації GREVIO № 1 щодо цифрового виміру насильства стосовно жінок підкреслюється, що держави-учасниці повинні «сприяти включенню питань цифрової грамотності та безпеки в інтернеті у формальні навчальні програми

17. Див. www.sensoa.be/vlaggensysteem-hoe-reageren-op-seksueel-grensoverschrijdend-gedrag.

та на всіх рівнях освіти».¹⁸ У ній також додається, що «навчальні матеріали, які надаються відповідно до положень статті 14 Стамбульської Конвенції, повинні давати змогу учням дізнаватися про рівність між жінками та чоловіками, нестереотипні гендерні ролі, взаємну повагу, ненасильницьке вирішення конфліктів у міжособистісних стосунках та насильство стосовно жінок, у тому числі у його цифровому вимірі, і повинні бути доступні особам з фізичними та/ або розумовими вадами». Визнаючи, що основною причиною сексизму є нерівність між чоловіками та жінками, у CM/Rec (2019)1 зазначається, що інтернет «надав новий вимір для поширення сексизму, особливо сексистських висловлювань, що розпалюють ненависть».¹⁹ У положенні II.B.2. підкреслюється роль освіти у запобіганні сексизму та зловживань в інтернеті через створення та просування програм, які навчають критичній цифровій та медійній грамотності, а також навичкам безпечної та критичної взаємодії з цифровими засобами комунікації. У положенні підкреслюється, що «це повинно робитися за допомогою шкільних програм і за допомогою випуску довідників і інформаційних бюлетенів про те, що таке сексистська поведінка, небажаний обмін матеріалами в інтернеті і відповідні заходи реагування, включно з гендерно-чутливою інформацією про безпеку в інтернеті».²⁰ У ньому також передбачається необхідність забезпечення «широкого поширення таких матеріалів». До того ж, Рекомендація CM/Rec(2007)13 Комітету міністрів державам-членам щодо врахування гендерної проблематики в освіті містить положення про «інформування авторів та видавців шкільних підручників і матеріалів про освіту, викладання, оцінку та профорієнтацію про необхідність зробити гендерну рівність одним із якісних критеріїв для виробництва цих матеріалів та розробки мультимедійних продуктів для використання в школах» (пункт 8) або про «розробку та розповсюдження показників для оцінки навчальних матеріалів (зокрема, підручників та мультимедійних продуктів) з гендерної точки зору» (пункт 31).

Обнадійливі приклади боротьби з насильством стосовно жінок і дівчат в онлайн-просторі були наведені у деяких доповідях, представлених GREVIO державами-учасницями Стамбульської конвенції. У Монако

18. Див. загальну рекомендацію GREVIO № 1 щодо цифрового виміру насильства стосовно жінок, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>.

19. Рекомендація CM/Rec(2019)1 Комітету міністрів державам-учасницям щодо запобігання сексизму та боротьби з ним, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168093b26a>.

20. Там само, положення II.B.2.

національний план дій, розроблений Міністерством освіти, молоді та спорту, містить навчальний модуль з посередництва з боку однолітків та інформаційно-просвітницький модуль, присвячений матеріалам про сексуальне насильство стосовно дітей. Частина цього національного плану дій розроблена спільно з організацією громадянського суспільства Action Innocence Monaco і спеціально спрямована на боротьбу з кіберсексизмом і кібербулінгом. Комісія з питань громадянства та гендерної рівності Португалії розглядає питання безпеки в інтернеті у своїх посібниках з гендерних питань і освіти. У посібнику розглядаються гендерні стереотипи у тому, як хлопчики та дівчатка сприймають інформаційно-комунікаційні технології і як ними користуються, а також гендерно-орієнтований підхід до ризиків, пов'язаних з використанням інтернету.²¹

Огляд Австрії, Данії, Естонії, Греції, Італії, Нідерландів, Словенії, Великобританії

Захід. Проєкт Cybersafe²² — це проєкт тривалістю 30 місяців, який реалізовувався НУО та університетами, що працювали у 8 європейських країнах з грудня 2018 року по червень 2021 року. Він фінансувався Європейським Союзом і мав на меті заохочення до здорових стосунків і гендерної рівності в інтернеті. Проєкт передбачав створення онлайн-«інструментарію» з 4 онлайн-семінарами за сценаріями для учнів шкіл, які можна було опрацьовувати в класі. Вони передбачали проведення живих вікторин, у яких студенти могли анонімно брати участь засобами інтернету та отримувати докладну інформацію про наслідки сексуального насильства в інтернеті.

Зв'язок із запобіганням насильству. Проєкт представляє перспективну практику, оскільки він спрямований на боротьбу з насильством в інтернеті та у цифровому просторі. Це ключовий пріоритет, який був визначений GREVIO у її звітах про базову оцінку і розглядається в CM/Rec(2019)1 щодо запобігання сексизму та боротьби з ним. Боротьба з насильством на основі зображень і іншими формами насильства, вчиненого за допомогою технологій, є важливим аспектом визнання всього спектру насильства.

21. Див. розділ 5.2 (S), Навчальний посібник з гендерних питань і питань громадянства. Комісія з питань громадянства та гендерної рівності, доступно за посиланням: https://www.cig.gov.pt/pdf/2014/Education_Guide_3rd_Cicle.pdf.

22. Див. www.stoponlineviolence.eu.

Виконання зобов'язань відповідно до положень статті 14

У різних державах-учасницях освітні підходи до запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок і дівчат можна відносити до однієї з трьох категорій: первинні, вторинні і третинні.

1. *Первинними заходами* є заходи, які спрямовані на запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок і дівчат через безпосереднє усунення факторів ризику його вчинення. Це можуть бути ініціативи, орієнтовані на все населення (наприклад, у межах школи або орієнтовані на конкретні групи населення з метою зменшення чи зміни соціальних, культурних або структурних факторів ризику вчинення злочину).
2. *Вторинними заходами* є ті, які спрямовані на зменшення наслідків насильства, яке вже сталося, або які націлені на осіб, у яких виявляються ранні ознаки вчинення злочину або які вразливі для віктимізації (наприклад, підтримка жертви, втручання стороннього спостерігача для відділення жертви від кривдника, навчання персоналу, який реагуватиме на насильство).
3. *Третинні заходи* — це ті, які спрямовані на протидію насильству після того, як воно сталося, або які полягають у спробах запобігти повторенню насильства. Вони можуть забезпечувати довгострокове реагування та/ чи допомагати впоратися з наслідками насильства (наприклад, консультування або наступне піклування про жертву, підвищення обізнаності в громаді, програми боротьби з кривдниками).

Огляд літератури та правових інструментів Ради Європи, директивних документів і публікацій, що охоплюють аспекти ефективних педагогічних втручань, матеріалів і підходів до викладання питань рівності між жінками

й чоловіками та гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок, передбачає, що «обнадійливі» практики стосуватимуться викладених вище тем.

Зобов'язання щодо розробки навчальних матеріалів для формальної освіти

У частині, що стосується формальних підходів до викладання питань гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок, більшість держав-учасниць Стамбульської конвенції приймають ініціативи первинної профілактики, тобто освітні ініціативи, спрямовані на усунення корінних причин насильства. Сюди входить розробка національних планів дій щодо гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок; включення всебічної освіти у сфері сексуальності та стосунків у шкільні програми; обов'язковий зміст навчальних програм з питань рівності та заборони дискримінації стосовно жінок; рекомендовані навчальні ресурси та матеріали для викладання питань гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок; підготовка фахівців і педагогів, що працюють у школах; і перегляд змісту підручників для забезпечення більшої гендерної рівності.

Найпоширеніший навчальний підхід передбачає викладання питань запобігання дискримінації, гендерної рівності та зменшення негативних гендерних стереотипів. ЮНЕСКО (2015) зазначила, що гендерні стереотипи є спільною рисою нерівності між чоловіками та жінками, що виявляється у педагогіці. Сюди входить взаємодія між викладачем і учнем, оцінки та самооцінка, а також спілкування. Як зазначається у CM/Rec(2019)1 щодо запобігання сексизму та боротьби з ним, «діти та молодь засвоюють гендерні стереотипи через навчальні програми, навчальні матеріали, поведінку та мову». Тому молоді слід надавати можливість розвивати позитивні уявлення про стать, в тому числі про маскуліність і жіночність, за допомогою формальної освіти (ЮНЕСКО, 2017).

Низка навчальних матеріалів спеціально присвячена насильству стосовно жінок, сексуальному насильству стосовно дітей і вирішенню конфліктів без насильства. У декількох з них розглядаються форми гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок, такі як каліцтво жіночих статевих органів і примусові шлюби. Більшість держав-учасниць розглядають необхідність освіти з питань гендерної рівності або насильства стосовно жінок із залученням дітей або учнів, вчителів та інших фахівців, які контактують з дітьми та молоддю в освітніх установах. До них належать співробітники університетів, співробітники спеціалізованих шкіл (наприклад, виправних), працівники у справах молоді та медичні

працівники і шкільні медсестри або персонал, що спеціалізується на сексуальному здоров'ї.

Що стосується доказової бази для розробки успішних освітніх заходів, низка держав-учасниць розробили обнадійливі практики, які можна використовувати як приклад або модель для викладання питань гендерно-зумовленого насильства.

Рівність між чоловіками й жінками та нестереотипні гендерні ролі

Ключовим висновком на основі огляду доказів є те, що гендерні стереотипи повинні займати центральне місце у навчанні з питань насильства стосовно жінок. Існує зв'язок між соціальними цінностями, поведінкою та ознаками, які очікуються від чоловіків, та з використанням ними агресії та насильства (Джукс, Флад і Ланг, 2015). Хоча не існує єдиного способу бути «чоловіком», і в різних контекстах існує багато типів маскулінності, загальною соціальною думкою часто є ідея про те, що домінування та контроль є бажаним аспектом маскулінності (там само, стор. 1582). Коннелл (1995, 2000) назвав найбільш бажану в культурному і соціальному плані версію маскулінності, яка стає нормалізованою і прийнятою, та позначив її терміном *гегемонна маскулінність*. Загальновідомо, що домінуючі ідеали маскулінності виробляються та зміцнюються в ранньому віці, коли діти молодшого віку визначають силу, фізичну доблесть та перевагу над дівчатками як атрибути «хлопчика» (Девіс, 1989; Ренольд, 2005; Аткінсон, 2021). Шкідливі гендерні стереотипи також використовуються учнями середнього віку для виправдання застосування насильства у стосунках, спираючись на нормалізовані очікування чоловічого домінування і контролю, а також жіночого підпорядкування і мовчазної згоди на це (Бартер та ін., 2009; МакКеррі, 2010; Сундарам, 2014). Тож показ шкідливих гендерних стереотипів за допомогою викладання є необхідною частиною запобігання використанню та прийняттю гендерно-зумовленого насильства.

GREVIO також наголосила на необхідності розробки навчальних матеріалів, які б не пропагували негативні стереотипи стосовно жінок і чоловіків.²³ У Рекомендації CM/Rec(2019)1 підкреслюється, що сексизм

23. «Недостатність навчального матеріалу з таких питань, як рівність між жінками та чоловіками, гендерні ролі та інші аспекти, передбачені статтею 14», пункти 161–162, середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку.

може передаватися через «терпимість до негативних стереотипних образів, мови та виразів і їх спрощення, нетерпимість до невідповідної гендерної поведінки і відсутність протидії несвідомим упередженням з боку персоналу та студентів».²⁴ У своїх звітах про базову оцінку GREVIO пропонує органам влади використовувати Рекомендацію CM/Rec(2007)13 щодо врахування гендерної проблематики в освіті, яка закликає уряди держав-учасниць враховувати аспекти гендерної рівності на всіх рівнях системи освіти.²⁵ Це відповідає Рекомендації CM/Rec(2019)1 щодо запобігання сексизму та боротьби з ним, положення I.B.6. якої наголошує на необхідності проведення «оцінки підручників, навчальних матеріалів і методів викладання, що використовуються учнями та для учнів усіх вікових груп у всіх формах освіти та професійної підготовки (починаючи з дошкільної освіти) на предмет сексистських формулювань, ілюстрацій і гендерних стереотипів і переглянути їх так, щоб вони активно пропагували гендерну рівність».²⁶

Матеріали, розроблені для вчителів у Португалії, «стосуються гендерної рівності в низці наскрізних тематичних областей, таких як сексуальне та репродуктивне здоров'я, безпека в інтернеті, сексизм і стереотипи, а також ненасильницькі стосунки на побаченнях».²⁷ Комісія з питань громадянства та гендерної рівності Португалії також висунула низку пропозицій, спрямованих на зменшення гендерних стереотипів в організації шкіл та викладацькій практиці. Дійсно, Комісія з питань громадянства та гендерної рівності підготувала посібники з гендерних питань та освіти про те, як обговорювати шкідливі гендерні стереотипи з дітьми від дошкільного до середнього шкільного віку. Національний план дій Албанії передбачає необхідність інформувати вчителів і спільноти батьків про шкідливі гендерні стереотипи. У Франції питання гендерної рівності включені в основну навчальну програму, що охоплює цілу низку навчальних предметів, а в деяких школах були призначені «координатори з питань рівності», які працюють з учнями, батьками та широкою громадськістю для підвищення обізнаності про гендерну рівність.

24. Рекомендація CM/Rec(2019)1 Комітету міністрів державам-учасницям щодо запобігання сексизму та боротьби з ним.

25. Рекомендація CM/Rec(2007)13 Комітету міністрів державам-учасницям щодо врахування гендерної проблематики в освіті.

26. Рекомендація CM/Rec(2019)1 Комітету міністрів державам-учасницям щодо запобігання сексизму та боротьби з ним, пункт I.B.6.

27. Див. пункт 88, GREVIO/Inf(2018)16 | Португалія | III. Б. Освіта (стаття 14).

Огляд Австрії²⁸

Захід. Випадок Австрії є типовим прикладом низки первинних заходів, спрямованих на усунення факторів ризику вчинення злочину. Він розглядає першопричини вчинення насильства; прямо вказує на необхідність освіти щодо нестереотипних гендерних ролей; і застосовує комплексний підхід до запобігання насильству. Існує конкретний національний план дій щодо запобігання насильству в школах (2014–16), і у всіх навчальних програмах мають розглядатися питання рівності між чоловіками та жінками та взаємодії без насильства. Підхід, що застосовується впродовж усього життя, до запобігання насильству через освіту про першопричини гендерного насильства стосовно жінок проілюстрований деякими наведеними нижче прикладами.

Педагогічний захід на рівні дитячого садка («освітній блок»)²⁹ містить пропозиції щодо педагогічних стратегій для інтеграції гендерної проблематики у викладання. Він сформульований у межах поточних стандартів забезпечення якості навчальних програм у частині освіти, в якій враховуються гендерні аспекти.

На рівні обов'язкової початкової та середньої освіти Міністерство освіти надало набір навчальних матеріалів, щоб допомогти вчителям у виконанні вимоги викладання питань гендерної рівності та взаємодії без насильства. Він містить матеріали про права жінок, насильство стосовно жінок і дівчат, гендерні норми, педагогічну роботу з хлопцями та гендерне насильство стосовно дітей і молоді з обмеженими можливостями. На рівні вищої освіти з 2009 року для студентів університетів у межах різних дисциплін і предметів навчання проводиться ініціатива «один з п'яти»,³⁰ що являє собою міждисциплінарний цикл лекцій про насильство стосовно жінок. Серія фінансується на національному рівні та містом Відень. Ця тема також докладно висвітлюється в школах. У 2018 році Міністерство освіти прийняло принципи викладання під назвою «рефлексивна гендерна освіта та рівність», якими чітко передбачається, що у школах повинні розглядатися теми гендерної рівності, з приділенням

28. Див. сторінки 14–15. Звіт, поданий Австрією відповідно до положень пункту 1 статті 68 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, доступний за посиланням: <https://rm.coe.int/16806ee8b2>.

29. Див. www.wien.gv.at/menschen/frauen/stichwort/bildung/education/bx.

30. Див. www.aeof.at/index.php/aktuelle/ringvorlesung-eine-von-fuenf.

особливої уваги сексизму та декільком формам насильства (включно з каліцтвом жіночих статевих органів і примусовими шлюбами).³¹

Зв'язок із запобіганням насильству. Зазначені вище освітні заходи, представлені у звіті держави Австрії, стосуються ключових елементів дослідницької бази щодо запобігання насильству. По-перше, у всіх заходах нестереотипні гендерні ролі чітко розглядаються як ключовий компонент їхніх ініціатив у сфері формальної освіти, а насильство розглядається як явище, специфічне для гендерної проблематики. По-друге, існує певне визнання необхідності залучення хлопчиків як партнерів до запобігання насильству через руйнування шкідливих стереотипів, що асоціюються з маскуліністю. По-третє, у деяких заходах визнається перетин гендеру з іншими маргіналізованими характеристиками (наприклад, боротьба з гендерно-зумовленим насильством стосовно дітей-інвалідів).

Огляд Франції

Захід. У вищій освіті Франції пропонується вжиття перспективного третинного заходу, який одночасно визнає, що насильство відбувається в університетських громадах, і прагне зменшити його поширеність або запобігти його повторенню.³² Уряд взяв на себе зобов'язання з 2018 року створити в кожному університеті пункт направлення та вислуховування для надання підтримки та інформування жертв насильства та домагань. Закон також вимагає створення з 2013 року «місії рівності» у кожному державному університеті, що складається з фахівців з питань гендерної рівності, відповідальних за керівництво та підтримку жертв насильства. У жовтні 2021 року Міністерство вищої освіти Франції прийняло свій перший національний план дій щодо боротьби з гендерно-зумовленим і сексуальним насильством у сфері вищої освіти та наукових досліджень (2021–2025), який передбачає створення онлайн-картографічної системи, що включає інформацію про наявні механізми надання підтримки жертвам насильства у кожному університеті.³³

31. Дивіться форму звіту про виконання рекомендацій щодо Австрії, для Комітету сторін-учасниць Стамбульської конвенції, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/austria-reporting-form-on-the-implementation-of-the-recommendations-co/1680a22378>.

32. Див. GREVIO/Inf(2019)16 | Франція | III. Б. Освіта (стаття 14).

33. Див. www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/fr/une-nouvelle-etape-dans-la-lutte-contre-les-violences-sexistes-et-sexuelles-dans-l-enseignement-51410.

Зв'язок із запобіганням насильству. Ці заходи є прикладами перспективної практики як чітких моделей для послідовного використання у вищих навчальних закладах. Ці ініціативи були розроблені в контексті інших практик, які чітко зосереджені на гендерній рівності як основоположній умові реагування на гендерно-зумовлене насильство стосовно жінок і дівчат. Хоча ці заходи безпосередньо не спрямовані на запобігання насильству, важливо, щоб ті, хто надає підтримку жертвам насильства і реагує на них, були обізнані про гендерну динаміку насильства.

Залучення хлопців і юнаків як партнерів

Залучення хлопців і чоловіків як партнерів чи союзників у запобіганні насильству є життєво важливим. Заходи розроблялися від відсутності участі чоловіків або позиціонування їх лише як кривдників до визнання ролі хлопців і чоловіків у запобіганні насильству над дівчатами та жінками, до розуміння того, що гендерні норми для чоловіків (і жінок) є центральними для запобігання насильству (Джукс, Флад і Ланг, 2015). Центральне місце гендерних норм маскуліності у вчиненні насильства вимагає чіткого і недвозначного визначення першопричини і факторів, які необхідно змінювати в роботі щодо запобігання насильству. ЮНЕСКО (2017) зазначає, що важливим аспектом профілактики є просування більш широких визначень маскуліності та тісна співпраця у цій частині з хлопцями та чоловіками.³⁴

Лише кілька держав-учасниць Стамбульської конвенції прямо згадали про участь хлопців або чоловіків у своїй освітній роботі щодо боротьби з насильством стосовно жінок. Наприклад, Австрія включає шкільну роботу з хлопцями у свою національну стратегію. Проте майже всі інші держави-учасниці чітко зазначають необхідність руйнування шкідливих гендерних стереотипів у межах своїх заходів, що передбачає необхідність розгляду стереотипів щодо маскуліності і мужності, а також жіночності. У деяких державах-учасницях сексуальне насильство було названо проблемою, якій необхідно запобігати за допомогою освіти, але гендерна специфіка цього явища чітко не позначена. У середньостроковому горизонтальному огляді звітів GREVIO про базову оцінку також наголошується на необхідності посилення викладання питань рівності між чоловіками й

34. ЮНЕСКО (2017). Глобальний посібник із боротьби з гендерно-зумовленим насильством у школі.

жінками і гендерних ролей як особливого завдання, яке низка держав-учасниць мають виконати. На основі наявних фактичних даних у цьому звіті також міститься заклик до держав-учасниць Стамбульської конвенції розглянути цільові ініціативи щодо роботи з хлопцями та чоловіками з метою порушення норм шкідливої маскуліності.

Боротьба з інтерсекційною дискримінацією

У статті 4 Стамбульської конвенції зазначається, що заходи захисту жінок і дівчат від насильства мають здійснюватися без дискримінації за будь-якою ознакою, в тому числі «за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, віку, стану здоров'я, інвалідності, сімейного стану, статусу мігранта чи біженця, чи іншого статусу». У звітах GREVIO про базову оцінку розглядається виконання положень Стамбульської конвенції без дискримінації, включно з прогалинами у задоволенні потреб жінок та дівчат, які стикаються з інтерсекційною дискримінацією.

У низці поданих групі GREVIO звітів держави-учасниці визнають насильство таким, яким воно виявляється стосовно конкретних груп жінок і дівчат, а також визнають расизм та інвалідність потенційними сприятливими факторами. Наприклад, це включає ініціативи, спеціально спрямовані на навчання вчителів розпізнаванню гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок і каліцтва жіночих статевих органів в Іспанії³⁵ (як пояснюється у наведеному нижче текстовому полі) або навчання викладачів сексуального здоров'я питанням насильства на підставі захисту честі у Швеції.³⁶ Нідерланди наголосили на перегляді однієї зі своїх програм сексуальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яка може підійти дітям з розумовими вадами.³⁷

GREVIO зазначає, що у багатьох державах-учасниках Стамбульської конвенції як і раніше відсутнє викладання тем особливої вразливості жінок, схильних до ризику інтерсекційної дискримінації. Профілактичні заходи повинні спрямовуватися на розширення можливостей жінок і дівчат із

35. Див. пункт 91. GREVIO/Inf(2020)19 | Іспанія | III. Б. Освіта (стаття 14).

36. Див. пункт 84. GREVIO/Inf(2018)15 | Швеція | III. Б. Освіта (стаття 14).

37. Див. сторінку 30. Звіт, поданий Нідерландами відповідно до положень пункту 1 статті 68 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, доступний за посиланням: <https://rm.coe.int/netherlands-state-repot-grevio/16808d91ac>.

конкретних груп і спільнот, таких як жінки, що належать до національних меншин (наприклад, роми та саамі), жінки-мігрантки та біженки, жінки з обмеженими можливостями та ЛБТІ-жінки.^{38,39,40} Варто зазначити, що інтерсекційний підхід до запобігання гендерно-зумовленому насильству активно визнає перетин численних форм дискримінації як структурно вкорінених, а не як проблеми, що стосуються конкретних спільнот чи груп. Цей підхід має визнавати способи, за допомогою яких структури та системи культури більшості можуть посилити цю маргіналізацію, а не розглядати її як проблему, специфічну для групи меншин. Включення цієї концепції у викладання тем гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок і дівчат має вирішальне значення для забезпечення такого визнання.

Огляд Іспанії

Захід. Існує загальна система освіти для поліпшення рівності в освіті та регіональні протоколи щодо запобігання каліцтву жіночих статевих органів (КЖСО).⁴¹ Загальна правова база, що діє в усіх автономних регіонах, зобов'язує заклади початкової освіти формувати в учнів ставлення до насильства, забобонів і сексистських стереотипів, а заклади середньої освіти — розвивати в учнів навички відмови від дискримінаційних стереотипів. Федеральний закон 1/2004 про комплексні заходи захисту від гендерного насильства містить главу про освіту, яка зобов'язує систему освіти прищеплювати цінності поваги до жінок і рівності між чоловіками й жінками. Попри деякі відмінності між регіонами щодо навчальних матеріалів та початкової підготовки вчителів і підвищення кваліфікації без відриву від виробництва, GREVIO підтримує зобов'язання, що покладається на адміністрації освітніх закладів, впроваджувати «навчання запобігання та мирному вирішенню конфліктів у всіх сферах особистого, сімейного та соціального життя, а також цінностям, що підтримують демократію і права людини, включно з запобіганням насильству з боку інтимного партнера» (стор. 31).⁴²

38. Див. GREVIO/Inf(2019)9 | Фінляндія | III. Б. Освіта (стаття 14).

39. Див. GREVIO/Inf(2019)18 | Італія | III. Б. Освіта (стаття 14).

40. Див. GREVIO/Inf(2018)5 | Чорногорія | III. Б. Освіта (стаття 14).

41. (Федеральний закон 1/2004, стаття 7с). Див. пункт 91. GREVIO/Inf(2020)19 | Іспанія | III. В. Освіта (стаття 14).

42. Див. GREVIO/Inf(2020)19 | Іспанія | III. В. Освіта (стаття 14).

Також у деяких регіонах розроблені протоколи запобігання КЖСО. У звіті GREVIO про базову оцінку зазначається, що деякі регіональні органи влади «активно використовують потенціал, який пропонують школи з точки зору виявлення дітей, що стали жертвами гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок, в тому числі дівчат, яким загрожує КЖСО». GREVIO також підтримує юридичне зобов'язання, передбачене Федеральним законом 1/2004, забезпечити, щоб викладацький склад проходив підготовку для отримання знань і навичок виявлення випадків насильства в сім'ї. Зокрема, Андалузський протокол дій у галузі охорони здоров'я спрямований на забезпечення того, щоб усі фахівці, в тому числі вчителі, які контактують з неповнолітньою жертвою гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок або з молодого жінкою чи дівчиною, що зазнає ризику КЖСО, діяли скоординовано.

Зв'язок із запобіганням насильству. Загальна правова база і регіональні протоколи запобігання КЖСО є перспективною практикою щодо прийняття комплексного підходу, який включає всеосяжну і скоординовану політику на урядовому рівні, на рівні системи освіти і на рівні спільноти. Вони також є обладійливою практикою з точки зору усунення особливої вразливості жінок, що перебувають на перетині різних типів дискримінації.

Комплексний підхід

У статті 7 Стамбульської конвенції підкреслюється необхідність комплексного підходу з «усеосяжною і скоординованою політикою», орієнтованою на інтереси жертв. Ця політика має ефективно здійснюватися за рахунок співпраці між низкою відповідних організацій на національному, регіональному та місцевому рівнях, включно з правозахисними установами та організаціями громадянського суспільства.

Аналогічно, екологічний системний підхід визнає взаємозв'язки між особою, сім'єю, спільнотою, суспільством загалом і структурами, що сприяють насильству. Запобігання гендерно-зумовленому насильству має ґрунтуватися на запобіганні факторам ризику вчинення насильства (Джукс, Флад і Ланг, 2015). Гендерні норми, стереотипи і нерівність зберігаються й укорінюються на різних рівнях, що частково збігаються, в тому числі в сім'ї, в суспільстві загалом і на рівні структури. Перспективні освітні заходи спрямовані на усунення цих факторів на декількох рівнях. Перехрещування різних рівнів суспільства створюють те, що у роботі

Гаґеманн-Уайт (2010) називається «шляхами», якими насильство стає більш імовірним. Взаємодія між структурними, соціальними нормами, повсякденними взаємодіями та суб'єктивними ідентичностями є важливою для розуміння того, як створюються сприятливі умови для насильства (Черізе, 2011).

У частині конкретно шкіл у Лаґельма (2011) наголошується на важливості знищення гендерних культур і структур у школі, а також розгляду питання про гендерно нейтральну навчальну програму або викладання гендерної рівності у межах навчальної програми. З точки зору зміни стереотипних гендерних ролей у школах, наприклад, це може означати необхідність зосередження уваги на проведенні заходів у класі (наприклад, урок і навчальна програма), інституційній політиці (наприклад, щодо сексуальних домагань, тілесних покарань), під час взаємодії у класі та школі (наприклад, повага, яку вчителі виявляють до учнів, знущання) і у ширшому середовищі (наприклад, залучення батьків до підтримки викладання в школах, підвищення кваліфікації вчителів) (Джукс, Флад і Ланг, 2015).

Існують приклади підходів, які розглядають запобігання насильству в освіті інтегровано, зосереджуючись на законодавстві, політиці, професійній підготовці, навчальній програмі та педагогіці. Підхід Албанії⁴³ передбачає юридичні зобов'язання щодо надання змісту навчальних програм про запобігання насильству в сімейних стосунках, проведення заходів, що забороняють дискримінацію щодо жінок і дівчат, і включення знань і педагогічних прийомів, що сприяють рівності і забороняють дискримінацію за ознакою статі. Це також включає навчання вчителів і батьків щодо гендерних стереотипів і освітньої політики, спрямованої на уникнення негативних гендерних стереотипів під час консультування учнів щодо подальшої освіти й вибору кар'єри. У Фінляндії⁴⁴ також застосовується багаторівневий підхід, який передбачає національні плани дій щодо запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок, зміст навчальних програм (хоча загалом вони зосереджені на правах людини, а не на гендерній рівності), підготовку вчителів та інших фахівців, які працюють з дітьми у звичайних школах і за їх межами, про те, як запобігати насильству, а також про стосунки поваги між студентами і між студентами та викладачами.

43. Закон про гендерну рівність 2008 року: розділ V, статті 24–25 та Закон № 69/29.06.2012, що обговорюється на сторінці 29. Звіт, поданий Албанією відповідно до положень пункту 1 статті 68 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, доступний за посиланням: <https://rm.coe.int/albania-state-report/16806dd216>.

44. Див. сторінки 21–22. GREVIO/Inf(2019)9 | Фінляндія | III. Б. Освіта (стаття 14), доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>.

Огляд Сербії

Захід. Щодо програм навчання вчителів виявленню дітей, які стали жертвами домашнього насильства, і реагуванню на таке насильство, GREVIO особливо виділила два проєкти, що стосуються цієї проблеми: *Захист дітей від насильства в Південно-Східній Європі*⁴⁵ і *Гендерна обізнаність, запобігання насильству в дитячих садках і школах*.⁴⁶ Перший спрямований на розробку захисних систем для безпеки дітей, що зазнають підвищеного ризику насильства (таких як діти з обмеженими можливостями). Це комплексне партнерство, яке забезпечує багатогалузеві заходи реагування на насильство стосовно дітей.

Другий проєкт — це співпраця між ЮНІСЕФ і Міністерством освіти, науки та технологічного розвитку Сербії.⁴⁷ Проєкт спрямований на розробку, узаконення та покращення захисту дітей від насильства за допомогою відповідного законодавства та політики, а також на підвищення кваліфікації шкіл і спеціалістів у галузі освіти. Це включає дослідження щодо запобігання насильству в системі освіти, насамперед щодо цифрової безпеки та гендерної обізнаності, а також щодо гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок у школах і дошкільних закладах. Підготовка вчителів включала боротьбу зі шкідливими гендерними стереотипами, запобігання насильству в класі та поза ним і визначення відповідних механізмів реагування у межах системи освіти.

Зв'язок із запобіганням насильству. Акцент на проведенні заходів у ранньому дитинстві та серед дітей, що стали свідками домашнього

-
45. Огляд літератури, що стосується цього проєкту, доступний за посиланням: www.unicef.org/turkey/media/3656/file/VIOLENCE%20AGAINST%20CHILDREN%20Monitoring%20and%20Indicators%20Literature%20Review.pdf. Тематичне дослідження на цю тему доступне за посиланням: <http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Identifying,%20Reporting%20and%20Referring%20Cases%20of%20Violence%20Against%20Children%20-%20Thematic%20Study%20Turkey.pdf>.
 46. Як обговорюється на сторінці 4 T-ES(2017)ICT-RS Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства| Відповіді на запитання тематичного опитувальника | Сербія, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/serbia-replies-to-the-thematic-questionnaire/1680767042>.
 47. Черіман Дж. (2015), «Дослідження гендерно-зумовленого насильства в школах Сербії», Центр вивчення гендеру та політики, факультет політології Белградського університету та ЮНІСЕФ у Сербії. Дослідження, проведене в межах «Програми комплексного реагування на насильство стосовно жінок II». Результати доступні англійською мовою за посиланням: www.slideshare.net/unicefceecis/june-5-gby-in-schools-presentationv2.

насильства є перспективною практикою з точки зору розгляду всього спектру насильства стосовно жінок і дівчат. Навчання вчителів підтримує національну стратегію гендерної рівності, яка надає пріоритет підвищенню здатності педагогів викладати гендерну рівність.

Індивідуальні освітні заходи

Освітні заходи повинні враховувати культурні особливості та бути адаптовані до місцевого контексту, в якому вони застосовуються. Гендерні норми маскуліності та жіночності можуть дещо відрізнятися на місцевому рівні з точки зору переконань, соціально-економічного статусу, інвалідності та/ чи попередніх випадків віктимізації. Наприклад, ЮНЕСКО рекомендує прийняти комплексні програми сексуальної освіти, що відповідають культурним особливостям і контексту. Вони повинні сприяти «повазі та відповідальності у стосунках, підтримуючи учнів у процесі вивчення, розуміння й оскарження того, у який спосіб культурні структури, норми й моделі поведінки впливають на вибір людей і взаємини у конкретній обстановці».⁴⁸

Визнання необхідності освітніх заходів, що враховують культурні особливості, загалом забезпечувалося проведенням індивідуального навчання для іммігрантів або громад мігрантів. При цьому увага зосереджувалася на навчанні культурних і/ чи релігійних меншин питанням, що стосуються гендерної рівності, недопущення дискримінації, вирішення конфліктів без насильства і, в деяких випадках, насильства на підставі захисту честі та каліцтва жіночих статевих органів. Проте важливо забезпечити, щоб мігранти та іммігрантські громади у межах цих заходів не позиціонувалися лише як культурно «інші». Примітно, що деякі заходи відходять від підходів, які не враховують культурні особливості. Інші рідкісні приклади включають ініціативи, спрямовані на запобігання дискримінації та насильству стосовно жінок і людей з обмеженими можливостями.⁴⁹

48. Див. «Міжнародний технічний посібник з сексуальної освіти: підхід на основі наукових досліджень»; 2018, доступно за посиланням: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260770>.

49. Наприклад, брошури, створені освітнім центром POLIS за фінансової підтримки уряду (див. <https://polis.osce.org/home>) у Австрії, як це обговорювалося у пункті 71. GREVIO/Inf(2017)4 | Австрія | III. Б. Освіта (стаття 14).

Зобов'язання використовувати потенціал неформальної освіти

Під час розробки програм викладання гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок і дівчат для неформальних контекстів більшість держав-учасниць приймають ініціативи щодо третинної профілактики. У такий спосіб більша частина заходів освіти в неформальних контекстах перетинається із зобов'язаннями за статтею 13 про підвищення обізнаності. Ці ініціативи, зазвичай, спрямовані на підвищення обізнаності про форми гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок або направлення жертв до служб підтримки після того, як вони пережили насильство. Ці заходи, зазвичай, не ставлять своєю головною метою зміну цінностей і установок, що лежать в основі гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок.

Заходи охоплювали національні кампанії (деякі з яких проводяться щорічно), а також ініціативи, що проводяться в молодіжних центрах, через мережі скаутів/ гідів та у медичних закладах. Використання цих мереж на додачу до контексту формальної освіти створює комплексний підхід, який може сприяти зусиллям щодо запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок. Інформація поширюється за допомогою очних заходів, таких як семінари і практикуми, телевізійні ролики, художні виставки, а також соціальні мережі, вебсайти і мобільні застосунки. У деяких випадках навчальні матеріали, створені незалежною організацією, потім використовувались в офіційних контекстах (таких як школи та університети). До того ж, як і в Бельгії, навчальні матеріали, розроблені для закладів формальної освіти, надаються тим, хто працює в закладах неформальної освіти, таких як заклади для осіб з обмеженими можливостями, молодіжні організації, в'язниці, концерти та фестивалі. Бельгійська програма⁵⁰ формальної освіти EVRAS з питань стосунків, афективного і сексуального життя пропонує ресурси і підготовлений персонал для підтримки освітніх програм в умовах неформального навчання.

Найпоширеніший підхід полягає у навчанні щодо різних форм насильства стосовно жінок, при цьому деякі заходи містять інформацію про методи безпечного втручання в ситуації насильства. Деякі види викладання в неформальному контексті мають на меті розвіяти негативні стереотипи щодо гендерних ролей і підкреслити позитивні чоловічі моделі для наслідування. Залучення молодих чоловіків і хлопців як партнерів

50. Див. www.evras.be.

до запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок і подолання негативних стереотипів маскулінності рекомендовано ЮНЕСКО (2017)⁵¹ і розглядається в пункті 4 статті 12 Стамбульської конвенції. Деякі заходи були спрямовані на форми вирішення конфліктів без насильства,⁵² натомість одна була спрямована на заохочення взаємної поваги та права на особисту недоторканність⁵³, а інша ініціатива конкретно стосувалася КЖСО.⁵⁴ Заохочення до рівності між чоловіками та жінками і нестереотипних гендерних ролей у неформальних освітніх ініціативах може бути способом боротьби зі шкідливими стереотипами, що лежать в основі гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок.

Як зазначалося в середньостроковому горизонтальному огляді звітів GREVIO про базову оцінку, лише деякі держави-учасниці, що були розглянуті GREVIO, виконали зобов'язання за пунктом 2 статті 14 забезпечувати освіту в сфері гендерної рівності у неформальних контекстах, таких як спортивні команди та засоби масової інформації. Заходи, що орієнтовані на неформальний контекст, можуть сприяти прогресу, досягнутому у формальному навчанні, та забезпечити комплексний підхід до запобігання насильству. У їх межах можуть використовуватися наявні мережі, такі як спортивні клуби, молодіжні групи або культурно-дозвіллієві установи, щоб охопити якомога більше людей і запропонувати комплексний підхід до запобігання насильству. Соціальні, електронні та традиційні засоби масової інформації (такі як плакати й реклама на радіо) можуть використовуватися для підвищення обізнаності про неформальні освітні програми, а також для передачі самої інформації.

Менше з тим є кілька прикладів перспективних практик, пов'язаних із наведеною вище структурою, які можуть використовуватися як моделі для навчання запобіганню гендерно-зумовленому насильству в

-
51. ЮНЕСКО (2017), Глобальний посібник із боротьби з гендерно-зумовленим насильством у школі.
 52. Постер австрійської кампанії «Мої руки проти насильства», спрямованою на молодь-мігрантів, презентує учням позитивні зразки маскулінності без насильства для наслідування. Також на Мальті в рамках неформального навчання дівчат і хлопців скаутів і футбольних команд була проведена кампанія «Повна співпраця: нульове насильство».
 53. Кампанія у Нідерландах, організована незалежним центром соціологічних знань Movisie, під назвою «Ми можемо бути молодими» (We Can Young) залучала волонтерів з числа молоді для розробки та проведення заходів неформальної сексуальної освіти у 15 містах. Охоплення кампанії склало близько 90 000 молодих людей.
 54. Кампанія в Португалії «Право на життя без каліцтва жіночих статевих органів», у ході якої в залах вильоту великих аеропортів були розміщені листівки і плакати, що інформують мандрівників в регіони Західної Африки про шкідливість цієї практики.

неформальних контекстах. Важливо стежити за неформальними освітніми ініціативами за допомогою збору оцінювальних даних і використовувати кампанії з підвищення обізнаності у поєднанні з формальними освітніми програмами.

Рівність між чоловіками й жінками та нестереотипні гендерні ролі

Як показано в огляді фактологічних даних, важливо, щоб будь-який навчальний матеріал, який спрямований на запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок, визнавав важливість нестереотипних гендерних ролей. Стереотипні гендерні ролі та дискурси, які позиціонують домінування чоловіків як культурно прийнятне та бажане, формують культуру, у якій гендерно-зумовлене насильство стосовно жінок є нормою. У контексті неформальної освіти нижче розглядається приклад незалежного «центру знань» *Рутджерса*⁵⁵, який також є голландською асоціацією-членом Міжнародної федерації планового батьківства. Центр розробив багато освітніх програм для використання в умовах формальної та неформальної освіти. На додачу до впровадження цих програм приблизно у 20–30 % шкіл Нідерландів, програми також доступні через неформальну освіту та інші установи, такі як регіональні освітні центри, медичні установи й інтернет. Ці первинні заходи спрямовані на зміну поглядів і поведінки молодих людей через заперечення традиційних стереотипних гендерних ролей, які лежать в основі гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок.

Огляд Нідерландів

Захід. «Чи можете ви це виправити?»⁵⁶ — це науково обґрунтована освітня онлайн-програма, орієнтована на підлітків віком 14–20 років. На вебсайті викладені відеосценарії, які потенційно можуть призводити до сексуального насильства, або в яких обговорюються делікатні питання, пов'язані з сексуальністю. Студенти можуть в інтерактивному режимі відповідати на запитання під час відео, щоб «виправити» сценарій, що змінює результат відео. Студенти також можуть переглядати кожен відеоролик з точки зору різних зображених у ньому персонажів. Сценарії розглядають аспекти

55. Див. <https://rutgers.international>.

56. Гра і відеоролики розміщені онлайн за посиланням: <https://canyoufixit.sense.info/#/app/front-page>.

підліткової сексуальності та ризику зловживань, таких як секстинг, входження в довіру до дитини з метою схилання її до розпусних дій і заняття проституцією, а також знуцання. Учасникам демонструються результати негативної поведінки та пропонується знайти способи позитивного реагування на сценарії.

З моменту його запуску на вебсайт зайшли понад 180 000 унікальних користувачів, більшість з яких грають у гру. Програма була номінована на премію у сфері електронного навчання 2011 року за найкращу практику. Проте довгострокові оцінювальні дослідження її впливу не проводилися.

Зв'язок із запобіганням насильству. У відеосценаріях також розглядалися онлайнні форми насильства стосовно жінок, в тому числі зловживання на основі зображень і небажаний обмін матеріалами в інтернеті. Також приділялася увага подальшій нерівномірній динаміці влади між персонажами відеосценаріїв. Пропонуючи точку зору кількох персонажів у кожному сценарії, ця програма дала змогу студентам співчувати досвіду інших і, зокрема, включила хлопців у процес запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок. Усі програми Рутджерса пропагують нестереотипні гендерні ролі і ґрунтуються на наукових даних у сфері гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок і сексуального здоров'я. У програмі розглядалася інтерсекційна дискримінація, наприклад, за ознакою раси, релігії, сексуальної орієнтації тощо. Проте у цій програмі використовується індивідуальний підхід, і її краще доповнювати додатковими відомчими та системними заходами.

Боротьба з інтерсекційною дискримінацією

Широко визнано, що перехресні структурні нерівності, з якими стикаються деякі жінки, можуть зробити їх більш вразливими до гендерно-зумовленого насильства або менш здатними звернутися за підтримкою, коли їм заподіяно шкоду. У такий спосіб, ініціативи неформальної освіти з метою запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок повинні визнавати та задовольняти потреби жінок і дівчат, які стикаються з інтерсекційною дискримінацією. Наприклад, французька асоціація-член Міжнародної федерації планового батьківства проводить акцію

«Інвалідність, і що з того?»⁵⁷, у межах якої створені освітні ресурси, призначені для молодих людей з обмеженими можливостями, щоб вони дізналися про здорові інтимні стосунки, своє тіло, яке розвивається, свою сексуальність, шкідливі гендерні стереотипи та запобігання насильству. Захід може організовуватися у спеціальних освітніх службах та об'єднує навчальні ресурси, такі як відео, ігри в класі та брошури, щоб запропонувати широкий спектр методів навчання учнів з обмеженими можливостями. Одним із таких ресурсів була брошура «Моє тіло, я та інші», призначена для навчання молодих людей з аутизмом про значення згоди та сексуального насильства.⁵⁸

Залучення хлопців і юнаків як партнерів

Декілька держав-членів Ради Європи відкрито залучали чоловіків і хлопців до своїх неформальних освітніх ініціатив, таких як проведення албанцями жіночої кампанії ООН «Він для неї».⁵⁹ Ця кампанія мала на меті заохотити чоловіків і хлопців заявляти про свою підтримку жінок і свою готовність запобігати гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок. Охоплення кампанії «Він для неї» склало понад 600 000 осіб з 2015 по 2017 рік. Її підтримала Національна федерація футболу та Національний олімпійський комітет. Ця кампанія також супроводжувалася застосунком, призначеним для футбольних вболівальників (насамперед чоловіків і хлопців), який містив освітні матеріали щодо гендерної рівності в межах інтерактивної футбольної вікторини. Охоплюючи чоловіків і хлопців через їхній інтерес до спорту та залучаючи їх до активної участі у просуванні гендерної рівності, цей захід став перспективною практикою для запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок. До того ж, участь спортивних установ і державних міністрів, а також направлення інформації окремим чоловікам означає, що в цій програмі використовується екологічний підхід.

Національна кампанія під назвою «Біла стрічка» у Нідерландах⁶⁰ також закликала чоловіків і хлопців стати на бік запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок і зобов'язатися не вчиняти акти насильства. Починаючи з 2015 року, щорічна кампанія в Нідерландах використовує тренінги, семінари та дискусійні групи для інформування

57. Див. www.planning-familial.org/fr/handicap-et-alors-257.

58. Див. <https://documentation.planning-familial.org/Record.htm?idlist=170&record=19146885124919640679>.

59. Див. www.heforshe.org/en.

60. Див. www.emancipator.nl/en/whiteribbon-2.

чоловіків і хлопців про шкідливі норми маскулінності та їхню роль у запобіганні насильству стосовно жінок і дівчат. Ця міжнародна кампанія проводиться з 1991 року і має багато послідовників у Великобританії,⁶¹ де понад 38 000 чоловіків і юнаків дали відповідну обіцянку. Кампанія ґрунтується на роботі амбасадорів-добровольців (які поширюють інформацію про кампанію та закликають до протидії насильницькій поведінці серед однолітків) та кураторів (тих, хто підтримує кампанію та збирає кошти на неї), які проводять заходи з підвищення обізнаності та тренінги для підприємств, місцевих органів влади і благодійних організацій по всій країні.

Комплексний підхід

Під час розробки освітніх програм щодо запобігання гендерно-зумовленому насильству та заохочення гендерної рівності найефективнішими будуть підходи, що враховують численні рівні гендерної нерівності. Екологічний підхід (Гайзе, 1998) до протидії гендерній нерівності повинен враховувати, що гендерні норми формуються всередині інституцій, у дискурсі (наприклад, у ЗМІ та новинах) та в суб'єктивній практиці (Джексон, 2005, 2006). У такий спосіб, неформальні освітні ініціативи, орієнтовані як на окремих осіб, так і на установи, визнаються перспективними методами запобігання гендерно-зумовленому насильству.

Існують приклади такого екологічного підходу, що залучає установи до реалізації освітніх ініціатив у поєднанні з національними кампаніями в засобах масової інформації. У Албанії кампанія з підвищення обізнаності «ОБ'ЄДНУЙТЕСЯ» (проводилася впродовж «16 днів активності») поширювала інформаційно-просвітницькі повідомлення про гендерну рівність і запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок за допомогою телевізійних роликів, фотовиставок і друкованих засобів масової інформації. Темою цієї кампанії було те, що окремі особи, а також місцеві громади несуть відповідальність за запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок. Тому лідери громад, такі як релігійні лідери та урядові установи, ділилися навчальними матеріалами і розповсюджували їх.

61. Див. www.whiteribbon.org.uk.

Огляд Мальти

Захід. Використовуючи соціальні мережі (наприклад, публікації зображень і відео) та традиційні засоби масової інформації (наприклад, плакати й рекламу на радіо), кампанія «Повна співпраця: нульове насильство» мала на меті охопити як жертв насильства стосовно жінок і дівчат, так і широку громадськість через обмін інформацією про наявні джерела підтримки для жертв, а також закликати сторонніх осіб до участі у заходах і до повідомлення про насильство. На додачу до підвищення обізнаності, у цій кампанії було створено міжгалузеву керівну групу для розробки програми запобігання та реагування на насильство стосовно жінок і дівчат, яка розробила програму підготовки відповідних фахівців. Метою тренінгу було дати фахівцям знання про насильство стосовно жінок і методи надання підтримки жертвам.

Відеоролики в соціальних мережах охопили велику кількість людей і набрали багато переглядів (наприклад, понад 150 000 переглядів на одне відео). Також 3-денний навчальний курс пройшли 716 фахівців, у тому числі співробітників НУО, методистів і медичних працівників. Ще 600 з них завершили етап 2 цього навчального курсу, а 98 пройшли програму підготовки коучів, що дає їм змогу навчати однолітків і колег.

Зв'язок із запобіганням насильству. У цій кампанії використовувалися місцеві дані опитування, проведеного Мальтійським університетом (2017–2018), щоб адаптувати інформаційно-просвітницькі заходи і навчання до умов Мальти. Кампанія також використовувала досвід різних секторів і мала на меті створити загальний спосіб запобігання та реагування на насильство стосовно жінок і дівчат на Мальті. Також у межах кампанії з підвищення обізнаності поширювалася інформація серед молоді у неформальних освітніх контекстах футбольних клубів і місцевих груп дівчат і хлопців-скаутів.

Висновок

У главі 3, до якої входять статті 12–17, Стамбульської конвенції дається докладний перелік дій, спрямованих на запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок. Для залучення молодого покоління до відстоювання гендерної рівності та виконання функцій провідників змін у боротьбі з насильством стосовно жінок, у статті 14 дається виклад таких активних зусиль у контексті освіти. Враховуючи, що уявлення та переконання, які формуються у ранньому віці, можуть прокладати шлях до суспільного визнання насильства стосовно жінок, у статті 14 підкреслюється, що як формальна, так і неформальна освіта відіграють центральну роль у запобіганні дискримінації та насильству стосовно жінок і дівчат. З огляду на цю мету потрібно включати в програми формальної освіти відповідні віку навчальні матеріали про рівність між жінками й чоловіками, нестереотипні гендерні ролі, взаємну повагу, вирішення конфліктів у міжособистісних стосунках без насильства, гендерно-зумовлене насильство стосовно жінок і право на особисту цілісність. Стаття 14 також передбачає, що держави-учасниці повинні вживати заходів щодо заохочення до дотримання таких принципів серед дітей і молоді, які використовують засоби неформальної освіти (наприклад, спортивні, культурні та дозвіллеві заклади).

Превентивні дії, на які поширюється дія Стамбульської конвенції, ґрунтуються на найкращих практиках, про що свідчать наявні дослідження корінних причин, проявів і наслідків насильства стосовно жінок, а також зразки передової практики у державах-членах Ради Європи і державах-учасницях. У цьому документі висвітлюються приклади перспективних практик у формальній та неформальній освіті з питань гендерної рівності, здорових міжособистісних стосунків, включно зі згодою і запобіганням насильству, а також огляд

фактологічних даних щодо необхідних факторів профілактики. У ньому розглядаються перспективні методи у межах трьох рівнів підходів до профілактики: первинних, вторинних і третинних заходів. У ньому також розглядаються ключові наскрізні питання, такі як залучення хлопців і чоловіків як партнерів у протидії насильству стосовно жінок і дівчат, роль цифрової грамотності, освітні ініціативи під керівництвом НУО та необхідність врахування питань інтерсекційної дискримінації в освіті. Цей документ може використовуватися як шаблон профілактичних заходів у формальній і неформальній освіті поряд зі Стамбульською конвенцією. У ньому показано, що інвестиції в освітні заходи щодо інформування дітей і молоді залишаються важливим пріоритетом для забезпечення довгострокових змін у менталітеті та установок, спрямованих на запобігання насильству стосовно жінок.

Контрольний перелік

Наведений нижче контрольний перелік запитань ґрунтується на огляді фактологічних даних, перспективних практиках, які вже існують у державах-членах Ради Європи, та на рекомендаціях з проведених GREVIO базових оцінок держав-учасниць. Його можна використовувати як комплексний контрольний перелік заходів, які можуть допомогти у розробці та проведенні ефективних формальних і неформальних освітніх заходів, спрямованих на запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству.

Формальна освіта

Формальні контексти для освітніх заходів

- ▶ Чи включають програми формальної освіти на всіх рівнях відповідні віку навчальні матеріали про рівність між жінками й чоловіками, нестереотипні гендерні ролі, взаємну повагу, вирішення конфліктів у міжособистісних стосунках без насильства, гендерно-зумовлене насильство стосовно жінок і право на особисту цілісність?

Рівність між чоловіками й жінками та нестереотипні гендерні ролі

- ▶ Чи визнається нерівність між чоловіками й жінками основною причиною насильства стосовно жінок? Чи вживаються заходи формальної освіти про гендерну рівність не лише через законодавство, а й через освіту громадськості чи підвищення обізнаності?

- ▶ Чи підкреслюється гендерний характер насильства стосовно жінок і дівчат у контексті повідомлень про формальну освіту про рівність, повагу та заборону дискримінації?
- ▶ Чи активно формальні освітні заходи залучають хлопців, а також дівчат, до зміни поведінки та установок, що виправдовують або спрощують насильство стосовно жінок і дівчат?
- ▶ Чи розглядаються у межах формальних освітніх заходів усі форми гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок і дівчат (фізичне, психологічне і сексуальне насильство, переслідування, сексуальні домагання, каліцтво жіночих статевих органів і примусові шлюби тощо)?

Всебічна сексуальна освіта

- ▶ Чи є всебічна сексуальна освіта основним засобом забезпечення гендерної рівності, а також нестереотипних гендерних ролей для дівчат і хлопців? Чи розглядаються у межах усебічної сексуальної освіти там, де вона існує, питання взаємної поваги, згоди, особистої цілісності, дискримінації та насильства стосовно дівчат?

Комплексний підхід до запобігання насильству стосовно жінок і дівчат

- ▶ Чи застосовується комплексний підхід до формальної освіти для запобігання насильству стосовно жінок і дівчат, у тому числі через усунення нерівності між чоловіками та жінками і стереотипів на різних рівнях шкільної освіти? Це може охоплювати розгляд нестереотипних гендерних ролей у межах навчальної програми, а також підвищення обізнаності серед вчителів і керівників шкіл.
- ▶ Чи існують заходи щодо врахування гендерної проблематики в освіті відповідно до рекомендації СМ/Rec(2007)13?

Боротьба з інтерсекційною дискримінацією

- ▶ Чи забезпечують формальні освітні заходи щодо запобігання насильству актуальність повідомлень для цілої низки груп, у тому числі груп, які зазнають численних ризиків і дискримінації?
- ▶ Чи відповідають формальні освітні заходи щодо запобігання насильству контексту, включно з ініціативами, що враховують культурні особливості, або такими, які доступні дітям і молоді з обмеженими можливостями?

Розробка показників і заходів для оцінки знань і навичок щодо запобігання насильству

- ▶ Чи збираються на постійній основі дані для оцінки ефективності заходів щодо запобігання насильству стосовно жінок і дівчат у сфері освіти?

Підготовка вчителів і інших фахівців у галузі освіти

- ▶ Чи проводиться послідовна та санкціонована на національному рівні підготовка без відриву від роботи та початкова підготовка вчителів з питань гендерно-зумовленого насильства, рівності жінок і чоловіків, негативних гендерних стереотипів та того, як виявляти насильство й реагувати на нього?

Неформальна освіта

Неформальні контексти для освітніх заходів

- ▶ Чи просуваються освітні ініціативи щодо запобігання насильству стосовно дівчат і жінок через молодіжні структури (наприклад, спортивні клуби та молодіжні групи)?
- ▶ Чи дають ці умови можливість кинути виклик шкідливим гендерним стереотипам і заохочувати до прийняття нестереотипних гендерних ролей і позитивної маскулінності?

Рівність між чоловіками й жінками та нестереотипні гендерні ролі

- ▶ Чи спрямовані неформальні освітні заходи та інформаційно-просвітницькі кампанії конкретно на фактори ризику вчинення злочинів (наприклад, шкідливі гендерні стереотипи)? Чи залучають активно ці заходи хлопців, а також дівчат, до зміни поведінки та установок, що виправдовують або спрощують насильство стосовно жінок і дівчат?
- ▶ Чи охоплюють неформальні освітні заходи весь спектр гендерно-зумовленого насильства стосовно жінок і дівчат, включно з його менш поширеними формами, такими як каліцтво жіночих статевих органів і примусові шлюби?

Комплексний підхід до запобігання насильству стосовно жінок і дівчат

- ▶ Чи слугують інформаційно-просвітницькі кампанії та неформальна освіта, що пропонуються у поєднанні з формальною освітою, а також зміни в законодавстві підтримці комплексного підходу до запобігання гендерно-зумовленому насильству стосовно жінок?
- ▶ Чи розглядають в межах інформаційно-просвітницьких кампаній щодо запобігання насильству дітей-свідків домашнього насильства як власне жертв?

Боротьба з інтерсекційною дискримінацією

- ▶ Чи забезпечують інформаційно-просвітницькі кампанії та неформальні освітні заходи щодо запобігання насильству актуальність повідомлень для цілої низки груп, у тому числі груп, які зазнають численних ризиків і дискримінації?
- ▶ Чи охоплює поширення неформальних освітніх заходів щодо запобігання насильству тих жінок і дівчат, які в іншому випадку не мали б доступу до основних засобів масової інформації та/ або інформаційно-комунікаційних технологій, в тому числі жінок, яким загрожує множинна дискримінація?
- ▶ Чи відповідають інформаційно-просвітницькі методи і неформальні освітні заходи щодо запобігання насильству віку та різноманітності (наприклад, використання коміксів чи онлайн-ігор для вирішення питань гендерної рівності, орієнтованих на підлітків)?
- ▶ Чи відповідають неформальні освітні заходи щодо запобігання насильству контексту, включно з ініціативами, що враховують культурні особливості, або такими, які доступні дітям і молоді з обмеженими можливостями?

Розробка показників і заходів для оцінки знань і навичок щодо запобігання насильству

- ▶ Чи оцінюються інформаційно-просвітницькі кампанії та неформальні освітні ініціативи через збір даних після проведення заходів?

Ключові ресурси

Ресурси Ради Європи

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція)

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція)

Загальна рекомендація GREVIO № 1 щодо цифрового виміру насильства стосовно жінок, 2021

Рекомендація CM/Rec(2019)1 Комітету міністрів державам-учасницям щодо запобігання сексизму та боротьби з ним

Рекомендація CM/Rec(2007)13 Комітету міністрів державам-учасницям щодо врахування гендерної проблематики в освіті

Рекомендація CM/Rec(2009)10 Комітету міністрів державам-учасницям щодо комплексних національних стратегій захисту дітей від насильства

Рекомендація CM/Rec(2008)4 Комітету міністрів державам-учасницям щодо посилення інтеграції дітей мігрантів та осіб іммігрантського походження

Рекомендація CM/Rec(2009)4 Комітету міністрів державам-учасницям щодо освіти ромів і мандрівників у Європі

Стратегія Ради Європи щодо забезпечення гендерної рівності на 2018–2023 роки

Стратегія Ради Європи щодо осіб з обмеженими можливостями на 2017–2023 роки

Середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку (2021) Безпека в школі: реагування сектору освіти на насильство, що ґрунтується на сексуальній орієнтації, гендерній ідентичності/самовираженні чи статевих характеристиках у Європі (2018)

Гендерні питання: керівництво щодо боротьби з гендерно-зумовленим насильством, яке впливає на молодь (2019)

Ресурси інших міжнародних організацій

[Стратегія ЮНЕСКО щодо просування гендерної рівності в освіті і її засобами \(2019–2025\)](#)

ЮНЕСКО, Міжнародний технічний посібник з сексуальної освіти: підхід на основі наукових досліджень (2018)

ЮНЕСКО, [Глобальний посібник із боротьби з гендерно-зумовленим насильством у школі](#), (2017)

ЮНЕСКО, [Керівництво з гендерної рівності в політиці та практиці педагогічної освіти](#) (2015)

Перелік літератури

Аткінсон, К. (2021) «Вони насправді не говорять про це, бо не вважають це правильним»: гетеронормативність і мовчання установ у початковій освіті Великобританії, *Гендер і освіта*, 33:4, 451-467.

<https://doi.org/10.1080/09540253.2020.1773410>.

Бейкер, К. і Штайн, Н. (2016). Приховування гендерного насильства: підтримка шлюбу та дослідження насильства на побаченнях серед підлітків. *Журнал про жінок, політиків і політику*, 37(1), 87-109.

<https://doi.org/10.1080/1554477X.2016.1116301>.

Бреґґ, С., Понсфорд, Р., Мейксін, Р., Бонелл, К. і Еммерсон, Л. (2020). Дилеми стосунків у школі та сексуальної освіти щодо згоди. *Сексуальна освіта*, 21(3), 1-15. <https://doi.org/10.1080/14681811.2020.1788528>.

Черізе, С. (2011). *Інший світ можливий. Заклик до довгострокових і цілеспрямованих дій щодо запобігання насильству стосовно жінок і дівчат*. Коаліція «Припинімо насильство стосовно жінок».

Чарльз, Н. і Вадія, К. (2018). Нові британські фемінізми, британські феміністки та активізм молодих жінок. *Теорія фемінізму*, 19(2), 165-181.

<https://doi.org/10.1177/1464700117723592>.

Девіс, Б. (1989). *Жаби, равлики та феміністичні казки*. Аллен і Унвін.

Доусон, К., Нік Габґайн, С. і Мак-Ніла, П. (2020). До моделі порнограмотності: основні концепції, обґрунтування та підходи. *Журнал досліджень сексу*, 57(1), 1-15. <https://doi.org/10.1080/00224499.2018.1556238>.

Ферберн, Дж. (2020). До # MeToo: робота в соціальних мережах проти насильства стосовно жінок, втручання сторонніх спостерігачів і соціальні зміни. *Суспільство*, 10(3), 51. <https://doi.org/10.3390/soc10030051>.

Флад, М. (2015). Робота з чоловіками для припинення насильства стосовно жінок: критичний аналіз. *Культура, здоров'я і сексуальність*, 17(0), 159-176. <https://doi.org/10.1080/13691058.2015.1070435>.

Франклін, А., Тофт, А. і Гофф, С. (2019). *Думки батьків та опікунів про те, як ми можемо об'єднатися, щоб запобігти сексуальному насильству над дітьми з обмеженими можливостями*. <https://learning.nspcc.org.uk/media/1879/parents-and-carers-views-on-preventing-sexual-abuse-of-disabled-children.pdf>. Національне товариство з питань запобігання жорсткому поводженню з дітьми.

Фулу, Е., Керр-Вільсон, А., Ланг, Дж., Гіббс, А., Якобсон, Дж., і Джукс, Р. (2014). *Що допомагає запобігти насильству стосовно жінок і дівчат. Огляд фактологічних даних про заходи щодо запобігання насильству стосовно жінок і дівчат*. Преторія: Рада з медичних досліджень, червень, 1580–1589. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a089a8ed915d3cfd00037c/What_Works_Inception_Report_June_2014_AnnexF_WG23_paper_prevention_interventions.pdf.

Гаґеманн-Уайт, С. (2010). Фактори, що впливають на вчинення насильства стосовно жінок, насильства стосовно дітей і насильства за ознакою сексуальної орієнтації, багаторівнева інтерактивна модель. Додаток до: Європейська комісія, *Техніко-економічне обґрунтування для оцінки можливостей і потреб стандартизації національного законодавства про насильство стосовно жінок, насильство стосовно дітей і насильство за ознакою сексуальної орієнтації*. Видавництво Європейського Союзу.

Гайзе, Л. Л. (1998). Насильство стосовно жінок: комплексна, екологічна структура. *Насильство стосовно жінок*, 4(3), 262–290. <https://doi.org/10.1177/1077801298004003002>.

Джексон, С. (2006). Гетеросексуальність, сексуальність і стать: переосмислення перетинів. У Д. Річардсон, М. Кейсі та Дж. Мак-Лафлін (ред.) *«Перетин феміністок і квірів: сексуальність, культури та ідентичність»*. Лондон: Палгрейв. https://doi.org/10.1057/9780230625266_3.

Джексон, С. (2005). Сексуальність, гетеросексуальність і гендерна ієрархія: визначення наших пріоритетів. Стор. 15–38 у К. Інґрагам (ред.), *«Зібратися з думками: нова робота в галузі критичних досліджень гетеросексуальності»*. Нью-Йорк: Рутледж. <https://doi.org/10.4324/9780203006368-8>.

Джукс, Р., Флад, М., і Ланг, Дж. (2015). Від роботи з чоловіками й хлопцями до зміни соціальних норм і зменшення нерівності у гендерних відносинах: концептуальний зсув у запобіганні насильству стосовно жінок і дівчат. *Зе Ланцет*, 385(9977), 1580–1589.

[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(14\)61683-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61683-4).

Кейсу, Б.-І., та Альстрем, Б. (б.д.). Мовчазні голоси: участь учнів у заходах сприяння гендерній рівності та різноманітності. *Освітні дослідження*, 62(1), 1–17. <http://dx.doi.org/10.1080/00131881.2019.1711436>.

Лагельма, Е. (2011). Гендерна обізнаність у фінській педагогічній освіті: місія неможлива? *Опитування у галузі освіти*, 2(2), 263-276.

<https://doi.org/10.3402/edui.v2i2.21979>.

Ланге, Е., і Янг, С. (2019). Гендерно-зумовлене насильство як важкі знання: педагогіка для відновлення балансу чоловічого та жіночого. У *Міжнародному журналі безперервної освіти* (т. 38, випуск 3, стор. 301–326). <https://doi.org/10.1080/02601370.2019.1597932>.

Ларрондо, А., і Ріверо, Д. (б.д.). Тематичне дослідження щодо включення гендерної проблематики до навчальної програми університетської журналістики в Іспанії. *Гендер і освіта*, 31(1), 1-14.

<http://dx.doi.org/10.1080/09540253.2016.1270420>.

Лі, Д., Олвуд, Р., Вайнштейн, М. і Салліван, К. (2016). Інтерв'юер: «Чи несуть жінки та дівчата відповідальність за домашнє насильство, з яким вони стикаються?» Студент: «Ні, ну, якщо вони не зробили щось дійсно, дуже погане...» *Журнал гендерних досліджень*, 25(5), 571-585.

<https://doi.org/10.1080/09589236.2015.1070711>.

Лопес, Дж. А. К., Нордф'єлл, О. Б., Гайні, Ф., і Гайккінен, М. (2018). Перспективні практики північних країн у заохоченні до гендерної рівності: розвиток діалогу, практики і політичних циклів в галузі педагогічної освіти в режимі онлайн. *Майбутнє політики в галузі освіти*, 16(5), 605–619. <https://doi.org/10.1177/1478210317722286>.

Майєза, Е. і Бгана, Д. (2017). Боротьба з гендерним насильством серед дітей у перші роки навчання: думки вчителів початкової школи у Південній Африці. *Міжнародні дослідження в галузі соціології освіти*, 26(4), 408-425.

<https://doi.org/10.1080/09620214.2017.1319288>.

Нун'єс Пуенте, С., Фернандес Ромеро, Д. і Васкес Купейро, С. (2017). Феміністична онлайн-практика, активність участі та державна політика проти гендерно-зумовленого насильства в Іспанії. *Теорія фемінізму*, 18(3), 299-321. <https://doi.org/10.1177/1464700117721881>.

Окенва-Емгва, Л. і фон Штраус, Е. (2018). Вища освіта як платформа для розбудови потенціалу боротьби з насильством стосовно жінок і сприяння гендерній рівності: приклад Швеції. *Огляди у галузі громадської охорони здоров'я*, 39. <https://doi.org/10.1186/s40985-018-0108-5>.

Ослер, А. (2006). Вигнанки: міжособистісне, інституційне та структурне насильство в школі, *Гендер і освіта*, 18:6, 571-589. <https://doi.org/10.1080/09540250600980089>.

Пальмен, Р., Арройо, Л., Мюллер, Дж., Рейдл, С., Капріль, М. і Унгер, М. (2020). Інтеграція гендерного аспекту в викладання, зміст досліджень і передачу знань і технологій: перевірка системи оцінки EFFORTI на основі трьох тематичних досліджень у Європі. *Оцінка та планування програми*, 79(травень 2019), 101751. <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2019.101751>.

Рагімі, Р. і Лістон, Д. (2011). Раса, клас і нова сексуальність: сприйняття вчителів і сексуальні домагання в школах, *Гендер і освіта*, 23:7, 799-810. <https://doi.org/10.1080/09540253.2010.536143>.

Ренольд, Е. (2005). *Сексуальність дівчат, хлопців і дітей молодшого віку: вивчення гендеру дітей і сексуальних стосунків у початковій школі*. Лондон: Рутледж Фалмер. <https://doi.org/10.4324/9780203561584>.

Рассел, С. Г., Лерч, Дж. К. і Вотіпка, К. М. (2018). Становлення проблеми прав людини: міжнаціональний аналіз гендерно-зумовленого насильства в підручниках, 1950–2011. *Гендер і суспільство*, 32(5), 713-738. <https://doi.org/10.1177/0891243218786686>.

Скамбор, Е., Бергманн, Н., Войницька, К., Белгіті-Магут, С., Херн, Дж., Голтер, О. Г., Гартнер, М., Хржен'як, М., Скамбор, С. і Уайт, А. (2014). Чоловіки та гендерна рівність: європейські погляди. *Чоловіки і маскуліність*, 17(5), 552-577. <https://doi.org/10.1177/1097184X14558239>.

Венегас, М., Вільяр-Агілес, А. і Сантус, С. А. (2020). Політика щодо статі та гендерної рівності в освіті в трьох громадських системах Південної Європи: приклади Андалузії та Валенсійської спільноти (Іспанія) та Португалії. *Іспанський журнал соціології*, 29(1), 137-151. <https://doi.org/10.22325/fes/res.2020.09>.

Йлостало, Г. і Бруніла, К. (б.д.). Вивчення можливостей педагогіки гендерної рівності в епоху маркетинга. *Гендер і освіта*, 30(7), 917-933. <http://dx.doi.org/10.1080/09540253.2017.1376042>.

Стаття 14. Освіта

1. Сторони здійснюють, де це доречно, необхідні кроки для включення адаптованого до рівня розвитку учнів навчального матеріалу з таких питань, як рівність між жінками та чоловіками, нестереотипні гендерні ролі, взаємна повага, вирішення конфліктів у міжособистісних стосунках без застосування насильства, насильство стосовно жінок за гендерною ознакою та право на особисту цілісність, у формальні навчальні плани на всіх рівнях освіти.

2. Сторони здійснюють необхідні кроки для заохочення принципів, зазначених у пункті 1, у неформальних освітніх структурах, а також у спортивних, культурно-дозвілєвих структурах і в засобах масової інформації.

UKR

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона нараховує 46 держав-членів, включно з усіма державами-членами Європейського Союзу. Усі держави-члени Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини – договору, спрямованому на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE